

Kiss Noémi

Rongyos ékszerdoboz

Utazások Kelet-Európában
Bukovina, Galícia, a Balkán,
a Kárpátok és a Kaukázus tájain

Bukó

Utazás Bukovinába

*„Láva, bazalt, világszív-
kihevülte kő.*

*Forrástufa,
ott támadt, lélegzetünk
előtt, a fény.”*

Paul Celan: *Egy táj vázlata*
Marno János fordítása

Századfordulónk

Nemrég ajándékot kaptam egy lelkesen emlékező német hölgytől, akit a svájci Alpok határszélénél, az elhagyatott kisváros antikváriumában ismertem meg. Az *Illustrierter Führer durch die Bukowina, 1901* című könyvvel lepett meg. Amikor fél év után elköszöntem tőle, bizalmasan azt mondta nekem: a múlt felejtése ellen kapom tőle az útikönyvet. Akkor még nem tudhattam, kezemben tartva a kék színű, monarchiás címlapot, a Bécsben jegyzett bédekkert, hogy hamarosan hasznát veszem a tartomány leírásának, és el is jutok oda. Ismerősöm óhaja valósággá vált, de a kezemből hamar kiesett a könyv.

A múltat könnyen elfelejtettem. Hisz Kelet-Európa jelene annyira töredezett, rendetlen és kaotikus, hogy

maga az emlékezettel való foglalatосkodás is csak a rendezetlenség káoszát erősíti.

Ott jártam, ahova a könyv írója és ajándékozója küldtek. Furcsa szavak közé keveredtem, szokatlan helyekre vetődtem, melyekről előbb olvastam, mint hogy megbizonyosodtam volna létezésükről. Többszörösen átírt geográfiai jelek vettek körbe, jóval előbb értesültem e tájról a századforduló hangján, mint hogy láttam volna a mai állapotát. Gyönyörű, kopár, szegény és semmilyen volt, egyszerre lelkesítő és szívszorító.

Aki a régi Bukovinát keresi, most Romániába hajt.

Hosszú teraszok, torz építmények, szántók és mandulafák terültek el a térkép vonalai helyett. Saját szemmemmel ellenőrizhettem a könyvek földjét, valóban olyan-e, mint amilyennek a háború után kitelepült emigráns írók mondják, vagy mint ahogyan megpróbálják a katasztrófákat átfogalmazni a történelem írói. Ez a mára már inkább fiktív táj a német *Buch* és a *Bücher* tövekből származik, ahogyan Paul Celan a német *Bukowina* szó etimológiáját levezeti. Egyszerre valóság és a képzelet terméke. A távolság labirintusba vezet, mert a hely jelentős szellemi és testi erőt igényel az utazótól, sőt a lelkét is igencsak igénybe veszi. Egyértelműséget követel, és folyton döntések elé állít, ítéleteket vár, ugyanakkor roppant nehéz megítélni, mert egyszer fényes és gazdag, máskor meg száműzött és iszonyatos látvány.

Már az első nap legyengült a szervezetem, persze társaim közül többen állították, hogy nőknek nem való

a hosszú utazás keletre, mégis kitarítottam elhatározásom mellett, utána akartam járni annak, amit olvasmányokból jól ismertem. Az út ellenzőinek, mint később bebizonyosodott, nem volt igazuk. Csupán ötszázharminckilenc kilométert tettünk meg, és elértük a célpontot. Csak egy ugrás volt keletnek.

Bukovina tehát létezik.

Esik az eső, és sáros.

Mikor az elsők között felszálltam a buszra, hevesen integettem a bédekkerrel, vártam, hátha valaki észreveszi a kezemben a furcsa tartományt. Többen gyűltünk össze az egzotikusnak ígérkező útra. De nem, senki sem reagált a könyvre, a közvetlen élményt keresték. A csoport magja egy kelet-magyarországi tanszék volt, az expedíciót kipróbált akadémikusok vezették, s igazán nem volt híja az ismeretlennel szembeni bátorságnak.

Az így összetoborzott közösség hamar elhelyezkedett, kényelmes, karfás ülésekben indult terepmunkára, hűtőszekrény és kávégép is volt a buszon. Mikor kikanyarodtunk, naivan újságoltam, hogy a látszat ellenére Európába tartunk. Az Osztrák–Magyar Monarchia legkeletibb provinciájába hajtunk, de eléggé lassú tempóban haladunk majd. A román határon kelünk át, Csengersima után egyre púposabb az úttest. Lesz trágyaszag a tájon, eredeti forrás, bazalt, domb, gyűrött kövek, tufák, ránc a homlokokon és az arcokon, szomorkás ember és vidám ember, meg gúnyos kacajok. Ők majd haladnak előttünk gyalogosan, olyanok

lesznek, mint a véletlen útitársak, a tavaszi csípős hidegben szekérháton küzdik magukat faluról falura. Átkelünk az obszcinák szláv falvain és a Kárpátok kivágott erdőinek földjén. Hátul, a hegyek mögött fog elkezdődni a sárga földű Szucsávai-dombvidék.

Egy akkora országba megyünk, mint Luxemburg, csak épp ellentétes irányba haladunk: nem a jövő, a nyugati igények, minták és a jól kiszámított lépések vezetnek előre minket, azok most lényegtelenek, hanem a múlt, amely mindenhol erősebb kísértet, mint a jelen szellemei. Az emlékezet tájait keressük fel, csak úgy tűnik, mintha előre haladnánk, de valójában visszafelé lépkedünk.

Leírásunk

Végig izgultam, hogy el ne felejtsek bizonyos részleteket, és az út irányát is hozzávetőleg betartsam, de nem sikerült. Ennek az volt az oka, hogy otthon hagytam a jegyzetfüzetem. Mondanom se kell, hogy az utolsó állomásunkon, Climăuțiban, az orosz lipovánok falujában járhatatlanná vált előttünk az út, így kényszerűségből visszafordultunk. Helyesebben az ukrán-román határ fordított nekünk hátat. Nagy volt és foltookban szőrös, ritka növényzettel. Három nap után haza kellett indulnunk. A Radnai-havasokban még bőven havazott az éjjel, amikor a Borsai-hágót átaludtuk. Akkor egyszerűen csak arra lettem figyelmes, hogy valaki

huzigál álmomból. Nyíregyházánál egy sima és szagos kéz kezdett el ébresztgetni, megérkeztünk, mondta a kézhez tartozó hang. Azon nyomban otthon találtam magam, mintha el sem indultunk volna. El sem indultunk?

Bukolika

Bukovina a bükkerdők földje. Hosszú, fenyegető és ritkás növényzet borította a vonalát. Valamennyi útja Szucsávába, Suceavába, Sutschawába vezet. Ha odaérünk, nyugatra lesz tőlünk Máramarossziget, északra Galícia fekszik, délre Beszterce felé jutunk, és ha tovább húznánk a vonalat, a végtelenig nyúló Moldvai-hátságon kellene áthaladnunk, majd ezután végleg ismeretlen térbe zuhannánk.

Bukovina a múlt, a restaurálások színhelye, visszafelé indulunk, le a föld alá. Keressük a gyökerét, egészen lent a mélyben – a gyökértől él a fog. Talán így megtaláljuk a felszín alatti ereket, honnan hová folyik el az élet, ki issza el az ember elől a föld kincseit a dombok alatti üregekből. Csalódnunk kellett. Bukovina tartománya 1774-ben került Ausztriához, 1849-ben lett önálló osztrák hercegség. II. József türelmi rendelete értelmében szabad vallásgyakorlás volt a területen. Ortodox keresztények, evangélikus cipszerek, római katolikus lengyelek és andrásfalvi székelyek, nagy számban betelepített zsidók Csernovicban, Martin

Buber haszidjai Zadagorában, a porig rombolt zsinagógában, örmény keresztények, akik jómódú kereskedők voltak, és hosszabb ideig a tartomány vezető elitjét alkották, bojárok, huculok és orosz lipovánok, mind Bukovina, Bukó, B. alkatrészei. Velük mozogott a táj, ők festették sárgára a földet. Aztán egyszer csak mindannyian bukott angyallá váltak. Bukovinában az ember alkatrészként jár-kelel a tájleírásban, mert régesrégén belátta, hogy a föld önelküle mozog.

Halk és nyugodt a kolostorok földje, a gótikus és a román templomok legkeletibb hazája, ahol az ikonfestészet az épületek külső falát is meghódította. Már messziről látszik a kettős kereszt és a kékre festett háttér. A tájban kizárólag bukolika van, az pedig leírhatatlan, mert Bukó inkább egy hangulat, mint beszéd vagy nyelv, itt senki nem mondja ki, mije fáj, úgymint mindenkinek valami nagy és titkos baja van.

Leginkább hallgatni szeretnek ezen a földön az emberek, akkor is, ha beszélnek. Ez az idegennek felettébb kínos. Buber szerint a haszidok a Másik feltétel nélküli elfogadását tanítják, ezért hirdetésük középpontjában a Megszólítás áll, az Én és a Te, az Idegen és a Saját közti szakadék felszámolására törekcsenek. Az együttélés boldogságát hozzák a házadba. Bocsátkozzunk jóslatokba! Ha mint a sáskák ellepik a haszidok Bukovínát, a kelet-európai együttélés lelki feltételeit teremtik meg. Az Én az Őnek képes azt mondani: Te. Te, Bukovina. Majdnem így is lett. Ha nevetünk, kínunkban azon a kudarcon nevetünk, hogy elbuktak a haszidok.

Az exegetika szerint a találkozás mások hazájával nyitottá tesz minket. Buber bédekkere tehát feltétel nélküli párbeszédet hirdet. Ma már annyira elrugaszkodott, hogy a tájat nem látja kívülről, nem veszi figyelembe az embert, a térképet sem olvassa el, és ami a legfontosabb, nem számol a történelemmel, azokkal a nem párbeszédképes erőkkal, amelyek szétszabták és szétrabolták ezt a területet. A haszid idealizált babona, minket elérzékenyít, ha olvasunk róla otthon, aztán pedig hidegen hagy, mert sehol sem találjuk meg. Üres és halott szavakat zeng.

Ha valaki ránéz Bukovinára, egy szót sem lát, helyette a hallgatás van. Céltalanul iparkodó fejekkel találkozik. Előregedett testek járnak az utcákon, hajlott derekak kapálnak, rongyos fejkendők mosnak, kolbászoló kutyák a horizonton; a szemétégetőből hazainduló, kormos asszonyok üdvözölnék, lovas kocsik, ökrök, cserekereskedők, szénégetők és elhagyott sóbányák fogadják a tekintetedet.

Radóc városa. Mire odaérünk, a hegyekben sár van, mert kezdődik a tavaszi olvadás, az utak tele vannak gödrökkel, és nem vezetnek sehova. Néhányan elhúzódnak a kamerától, és van olyan a pénteki radóci vásárban, aki nem hagyja, hogy nézzük őt, amíg le nem fényképezzük.

Kameraforduló. Megtanulunk viselkedni, és a másik interjúalany rögtön rácáfol. Erős káposztaszag terjeng a piacon. Kopott fazekat, gumiszagú szürke csizmát árul egy öreg, és szeretné, ha lefényképeznénk.

Mellette ül a káposztaárus, a következő pléhkrisztust kínál olcsón, ikonhamisítást vállal, pénzért beváltja a kívánságlistánkat. A piac utcájának további alkatrészei: 1 heverő, 10 tojás, 4 dévédé, 3 juhsajt, kantárok, 7 edény, lovak és galambok. Mire elszáll a délelőtt, feloszlik a vásárló közönség. Egy hétig kellene várni, míg újra kinyitják a piacot. Elfutunk.

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 136. esztendejében, 2018-ban
A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja
Az igazgatóság elnöke Balla László
Vezérigazgató Erdős Tamás
Telefon: 66/887-400
<http://www.gyomaikner.hu>
E-mail: knernyomda@gyomaikner.hu

Felelős szerkesztő Szegő János
Kézirat-előkészítő Balogh Emerencia
Korrekter Hradeczky Moni
A kötetet Pintér József tervezte
Műszaki vezető Takács Klári
Kiadványszám 8906
Warnock betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 3672 3